

brandpunt van den hollen spiegel, leefden de harkwespen (*Bembex*). (Zie *L. N.* deel VI). Gewoonlijk graven die in 't barre, rulle zand en dat is in mijn kuil genoeg voorhanden maar hier hadden ze, ik zou haast zeggen „met overleg”, een plekje gekozen dat al de voordeelen gaf van zuiver zand, maar tegelijk aan de gangen eenigstevigheid verzekerde. Het was de meest rechtsche van de drie zand-deltas, die bij regenbuien door het afstroomend water aan den voet van de helling gevormd worden. Er woonden ongeveer vijftig huishoudens. Langen tijd verdacht ik ze van bijenmoord, maar bij nader onderzoek bleek, dat ze hun larven bijna uitsluitend met zweefvliegen voerden.

Die vliegen zijn toch domme dieren. Tegen den middag zaten ze zich altijd te zonnen langs den noordrand van de kuil en dan kwam alles uit de buurt, wat vliegen vangen, kon er op af. Harkwespen, gewone vliegenwespen, bultenaars snapten de eene voor, de andere na en geregeld kwamen ook een paar kwikstaartjes opdagen, die met veel gefladder en veel staartengesprei hun aandeel in de buit wisten te bemachtigen.

JAC. P. TH.

ORNITHOLOGISCHE REISHERINNERINGEN.

Vervolg van blz. 28.

In vroeger tijden maakten de Helgolanders, natuurlijk allen zeelieden van beroep, goede zaken met de haringvangst, maar sedert de trek der haringen tegen het eind der 18e eeuw zich uit de omgeving van het eiland verplaatst had, moest naar een andere bron van inkomsten worden omgezien. Deze werd gevonden door de inrichting van eene zeebadplaats, die op kleine schaal begonnen, zich allengs uitbreidde en thans prachtig bloeit. Iederen zomer komen ongeveer een 20,000 gasten het eiland bezoeken, terwijl het onophoudelijk wordt aangedaan door schepen van de duitsche oorlogsmarine en luxe jachten, en een klein garnizoen marineartillerie er steeds verblijf houdt. Een verdere bron van winsten is de kreeftenvangst. Deze overheerlijke schaaldieren kan men steeds versch in groote hoeveelheden op het eiland krijgen, en wat niet ter plaatse wordt gebruikt, gaat naar het vasteland.

Mijn bezoek aan Helgoland zou evenwel noch de geologie noch de bestudeering der verschillende daar bestaande industriën gelden, maar wel de ornithologie; daarover dus enkele opmerkingen.

Welk mensch die aan vogelkunde doet, zou 't hart niet opengaan alleen zelfs bij het hooren van den naam van Helgoland? Geen enkel plekje op

aarde toch heeft op dit gebied zooveel interessants geboden, nergens zijn zulke verrassende avifaunistische waarnemingen gedaan als op die kleine eenzame rots, ver van elk land, te midden eener woelige zee. Met een zeker soort van nieuwsgierigen eerbied zet de ornitholoog zijn voet aan land, met zoo iets van het gevoel dat een mohammedaansch pelgrim moet ondervinden wanneer hij voor het eerst het heilige Mekka betreedt. Ik moet bekennen dat het niet zonder een kleine emotie ging toen ik aan land stapte, en tevens met eenige dankbaarheid van de zeereis af te zijn die, hoewel niet heel lang, ongeveer drie uren slechts, toch ruim voldoende is om iemand onbehagelijk te maken.

Zooals ik in den beginne schreef, we kwamen te laat en te vroeg op het eiland; te laat om te genieten van het interessante schouwspel van eenige honderden zeekoeten op hun broedplaats, te vroeg voor den grooten najaarstrek.

De zeekoeten, die in ons land behooren tot de gewone wintergasten, hebben hun broedplaats aan de N.W. zijde bij de noordelijke punt van het eiland waar zij hun eieren leggen op de zeer smalle vooruitstekende kantjes van de verschillende lagen waaruit het gesteente bestaat. Bij onze aankomst was de broedtijd lang voorbij en was geen enkele koet meer te zien.

Behalve de koeten, waarbij de variëteit *ringvia* van Brünnich tamelijk sterk vertegenwoordigd is, broeden op het eiland eenige paren meelzwaluwen en huismusschen benevens enkele spreeuwen. Deze drie vogelsoorten zagen we dan ook reeds dadelijk bij onze eerste wandeling op het bovenland; ja zelfs zag ik van nabij een paar oeverzwaluwen; of die daar ter plaatse broeden, weet ik niet; de exemplaren die ik zag, kunnen zeer goed trekkers geweest zijn, want de vogeltrek was in zijn begin zooals mij spoedig bleek op het gezicht van een groot aantal van de vroegtijdig verschijnende tapuiten (*Saxicola oenanthe* [L.]) die zich voornamelijk aan den uitersten rand der klippen ophiielden, en in tegenstelling met hun soortgenooten bij ons, die gruwelijk schuw zijn, geen vrees hoegenaamd toonden en ons tot vlak bij lieten naderen, waardoor ik tevens kon vaststellen, dat alle zonder uitzondering het geelachtige jeugdkleed droegen, dat mij altijd doet denken aan *Saxicola isabellina* Cretzschm. Aangezien de tapuit op Helgoland niet broedt, zijn de talrijke aanwezige exemplaren trekkers van elders. De jonge vogels reizen vroeg in 't jaar, soms reeds begin Juli; de ouden komen eerst veel later, in October.

Behalve aan den bovenrand der rotsen, zagen we de tapuiten ook bij eb op de blootgekomen steenen aan den voet van het eiland op insecten jagen. En verder zagen we op onze eerste wandeling een

koekoek die uit het Oosten kwam overvliegen en in westelijke richting verdween.

Den volgenden dag, 3 Augustus, werd ten eerste de noordspits bezocht die helaas zooals tegenwoordig zoo menig fraai punt, door een klein ververschingsgebouw ontsierd wordt. Op de smalle kaap die ver in zee steekt, staan een paar banken vanwaar men in 't rond een onvergelykelyk mooi uitzicht op water en lucht kan genieten. Terwijl wij daar even uitrustten, zagen we een kievit en een tureluur voorbijtrekken.

Onze verdere wandeling terug langs de oostzijde van het eiland bracht ons langs kleine aardappel-, klaver- en haverakkers en langs de kazerne naar het gedeelte van het oude dorp dat op het bovenland ligt. Hier ziet men poppenhuizen in smalle straatjes en kleine tuintjes, waar we prachtige rozen en ook zelfs vruchtboomen konden bewonderen; hier staat de kerk te midden van het allervriendelijkst uitzienend bloemrijk kerkhof, waarvan het hekje openstond, zoodat we konden binnentreden en al spoedig een eenvoudigen wit marmeren steen vonden waarop met vergulde letters de naam van Heinrich Gätke is gegrift, van den man die zooveel voor de ornithologie heeft gedaan en die zich als vogelkundige een

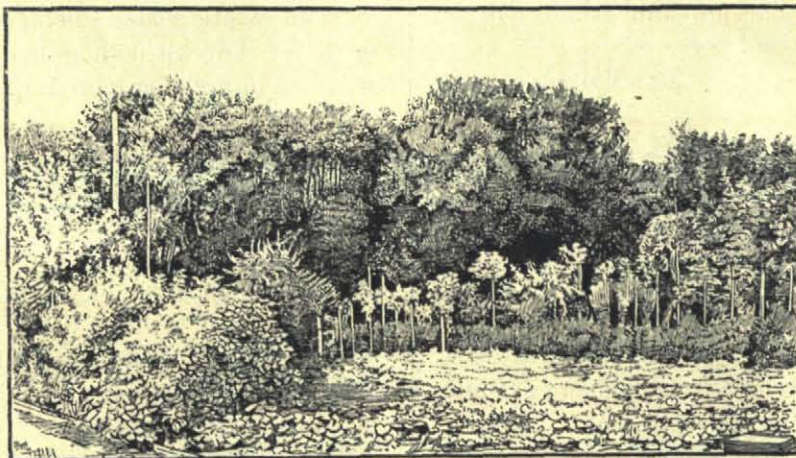
onsterfelijken roem wist te verwerven. Daar rusten hij en zijne echtgenoot, beide hoogbejaard gestorven, onder roode rozen en blauwe korenbloemen.

Terwijl ik den lezer naar deze groeve voer, past het wellicht hem iets naders omtrent Gätke mede te deelen. Als jeugdig zeeschilder in de eerste helft der negentiende eeuw naar Helgoland gereisd, en getroffen door al het schoons dat zijne kunst kon inspireeren, vestigde hij zich aldaar voor goed en huwde eene dochter van den toenmaligen Britschen gouverneur. Het kon niet anders of op het kleine rotseiland waar niets het vrije uitzicht belemmert, moest hem, met zijne liefde voor de natuur, het bezoek van de jaarlijks terugkeerende millioenen vogels opvallen. Van lieverlede begon hem die vogelwereld, en wel voornamelyk het groote verschijnsel van den trek, belang in te boezemen; allengs werd die belangstelling grooter, de studie steeds ernstiger en dieper, totdat eindelijk zijn naam niet alleen bekend werd maar zelfs een voorname

plaats in de rij der moderne ornithologen ging innemen. En gelukkig is het resultaat van Gätke's waarnemingen en onderzoekingen niet met hem ten grave gedaald, maar is ons bewaard gebleven in een boek, dat hij eenige weinige jaren vóór zijn dood kon uitgeven en waarvan sedert reeds een tweede editie is noodig geworden. Het is een werk eenvoudig van vorm en taal, maar een schat voor den ornitholoog. Op vogelkundig gebied bestaan weinige boeken die bij hun verschijning zulk een sensatie hebben gemaakt als Gätke's: Vogelwarte Helgolands. En geen wonder, want de schrijver trad met beslistheid en met een menigte bewijzen gewapend, op tegen vele tot dusver gangbare theoriën, o.a. tegen die, gehuldigd door Palmèn ¹⁾ en diens aanhangers, die wel reeds door von Homeyer ²⁾ bestreden waren, maar aan welke Gätke, geloof ik, den genadeslag gaf.

Hebben Gätke's stellingen en gevolgtrekkingen,

hoofdzakelyk wat de snelheid van de vogelvlucht betreft, later wel bestrijders gevonden, niemand heeft ooit aan de juistheid van zijne waarnemingen getwijfeld. Soms op ernstige, dan weer op humoristische, maar altijd boeiende wijze weet de schrijver van zijn tallooze ondervindingen te vertellen, van de plek waar een of

Gätkes tuin. Naar een tekening van Gätke.

andere zeldzame vogel werd buitgemaakt, van het ontkomen van eenig zeer begeerd individu, van jachten te land en op zee, van bezoeken van bekende vastelands-ornithologen, van donkere Octobernachten doorgebracht op den vuurtoren om het gewemel waar te nemen van leeuweriken en goudhaantjes, die dicht als de vlokken van een sneeuwbus in eindeloze menigten voorbijtrokken, enz.

Wie werkelijk aan vogelkunde doen wil, mag Gätke's zoo hoogst belangrijk werk niet ongelezen laten.

Na ons pieteitsbezoek daalden we weer af naar het benedenland waar de meeste hôtels, het Kurhaus, het Concertgebouw, enz., enz. zijn gelegen, waar een gedenkteeken is verzezen voor den dichter Hoffmann von Fallersleben en waar, voor ons vogelmenschen

¹⁾ „Die Zugstrassen der Vögel” door J. A. Palmèn, Docent der geologie aan de Universiteit te Helsingfors, 1876.

²⁾ „Die Wanderungen der Vögel” door E. F. von Homeyer, Leipzig 1881.

't belangrijkste, een groote zwerm zilvermeeuwen den heelen dag rondvliegt om op buit te loeren. Heel fijn is het menu van die vogels niet, want het bestaat hoofdzakelijk uit datgene wat de eilanders als afval van keuken enz. in zee werpen; zij doen dus dienst als vrijwillig onbezoldigd reinigingscorps. Zoover mijn waarnemingen gaan, die zich slechts over drie dagen konden uitstrekken, waren het allen prachtige oude vogels in het reine zomerkleed.

Des namiddags volgde een bezoek aan het Noordzeemuseum, het oude Conversationshaus, vlak tegenover ons hôtél gelegen. Door een aardig, met vrij hooge

boomenbeschaduwde tuintje bereikt men den ingang, en zodra men het gebouw betreedt, ziet men links de zaal waarin zich thans de vogelverzameling van Gätke bevindt, welke door aankoop aan de Deutsche Regeering is overgegaan. Aan eene beschrijving van deze collectie zal ik mij maar niet wagen; zij zou waarschijnlijk een heel deel van *De Levende Natuur* vereischen! Alleen dit wil ik er van zeggen dat men eenmaal er voorstaande, moeilijk tot heengaan kan besluiten. Niet omdat er zulk een overgroote menigte exemplaren zijn tentoongesteld, neen, het is de kwaliteit en niet de quanti-

teit die hier den toeschouwer boeit. Deze verzameling heeft op de geheele wereld niet haar gelijke. Nergens toch is een plek op aarde aan te wijzen waar zooveel vogelsoorten uit de meest verschillende en verst verwijderde landstreken zijn samengekomen en verzameld geworden. Een avi-faunistisch unicum! Europeanen, Afrikanen, West-Aziaten, Oost-Siberiërs, Amerikanen, Cosmopoliten, van alles is hier te vinden, in weinig exemplaren, maar aller, aller-interessantst.

Door de lezing van Gätke's aantekeningen was ik voldoende op de hoogte van wat ik te zien zou krijgen, bijna exemplaar voor exemplaar, en ik

kon die vogels als oude bekenden beschouwen, wier datum van verschijning mij zelfs in vele gevallen met juistheid voor den geest stond; toch maakte 't mij een overweldigenden indruk toen ik ze daar zoo rustig naast elkaar zag staan in hun eenvoudig of bont gewaad, in hun rijke afwisseling van vormen en kleuren.

Den volgenden dag begaf ik mij 's morgens naar Professor C. Hartlaub, den Directeur der Koninklijke Biologische Anstalt, die beloofd had mij in het aquarium aldaar rond te leiden. Deze inrichting is zeer belangrijk, maar staat verre achter bij 't geen men in Artis op dit gebied te zien krijgt. Ook bezocht ik de laboratoria die anders voor het publiek niet geopend zijn. Verder had ik aan Prof. Hartlaub's vriendelijkheid te danken dat mij op het Noordzeemuseum toegang werd verleend tot

de bibliotheek alsmede tot de vlinder- en de eierverzameling van wijlen Gätke. De vlinders zijn op Helgoland gevangen en hun soortenaantal toont dat de lepidoptera aldaar heel aardig zijn vertegenwoordigd. De eieren zijn natuurlijk van elders en bevatten de allergrootste zeldzaamheden voornamelijk op het gebied van zangers uit Oost-Azië, die door Dybowski, Seebohm of andere reizigers zijn verzameld en slechts in uiterst kleinen getale in Europe-

sche musea, met name het Britsch museum, te zien zijn. Jammer genoeg is deze eenige collectie niet heel fraai geordend.

In de bovenzalen van het Noordzeemuseum vindt men van allerlei wat de Biologische Anstalt aan de wateren der zee heeft weten te onttrekken, visschen, crustaceën, enz., hoogst interessante biologiën, o. a. van de zee kreeft (*Homarus vulgaris*). Van dezen laatsten zijn enkele reuzenexemplaren voorhanden op wier schalen zich allerlei zeedieren, oesters, zeepokken enz. hebben neergezet. De wijze van uitstalling dezer prachtige verzameling is boven allen lof verheven.

Verder bezocht ik nog met Prof. H. een lokaaltje

Broedplaats van de Zeekoeten.

waar een zeer goede reliefkaart van Helgoland, alsmede eene collectie gesteenten van het eiland worden bewaard.

Behoef ik te zeggen dat bij dit mijn tweede bezoek aan het museum de vogelcollectie op nieuw in oogenschouw werd genomen? Wij vertoefden te zamen nog geruimen tijd in de zaal waar deze is geplaatst en waar een levensgroot busteportret van H. Gätke terstond het oog van den bezoeker treft. We gingen alles nog eens na, bijna vogel voor vogel, en 't was niet zonder een weinigje zelfvoldoening dat ik den Professor opmerkzaam kon maken op een foutje in den datum vermeld op het etiket waarmede een *Puffinus* prijkte. Men vergeve mij deze kleine ornithologische ijdelheid!

Overigens zijn er, sedert Gätke's overlijden op 1 Januari 1897, nog enkele onverwachte, voor Helgoland „nieuwe“ soorten elk in één exemplaar bijgekomen, o. a. een mannelijke sneeuwvink (*Montifringilla nivalis* [L.]) van de Alpen, een lepelaar en voorts *Molothrus cassini* Finsch en *Sturnella ludoviciana* (Sw.) van Amerika.

Eindelijk bracht Prof. H. mij op het bovenland naar het huis waar Gätke bijkans levenslang heeft gewoond, een eenvoudige woning met prachtige, lommerrijken tuin in welken enkele van de allerverrassendste ornithologische vondsten, als bijv. van *Phylloscopus viridanus* Bl. zijn gedaan. 't Is ook geen wonder dat vele voorbijtrekkende vogels juist dien tuin die vol dicht struikgewas en heggen staat, en waar ook enkele hoogere boomen hun dichte kruinen verheffen, uitzochten om even te rusten en wat voedsel te zoeken.

Na nog een kleinen rondgang over het eiland, bij welke gelegenheid Prof. H. mij veel wist te verhalen van het land en zijne bewoners, rustten we even op een terras aan de oostzijde. Van hier geniet men een heerlijk gezicht. Blinkend wit in den zonneschijn, omgeven door het blauwe water, ligt daar de „Düne“, het badstrand op een vrij grooten afstand (pl. m. 1200 Meter) van de rotsen verwijderd. Sterke veerbooten, geroeid door Helgolanders of gesleept door een motorvaartuig, brengen de badliefhebbers naar het strand, talrijke zeilbootjes met kijkgrage toeristen dobberen op de golven diep onder ons, massa's zilvermeeuwen vliegen boven het water, en ware het avond dan konden we misschien ver in 't oosten het kustlicht van Amrum zien schijnen; maar 't wordt tijd om naar huis te gaan want de etensklok roept, en met hartelijken dank neem ik afscheid van den Hoogleeraar en daal op mijn manier (de Helgolanders rutschen langs de leuning naar beneden!) de hoge trap naar het benedenland af.

't Heeft mij zeer gespeten dat ik zoo weinig vogels heb waargenomen gedurende mijn kortstondig

verblijf van drie dagen op het eiland. Maar, gelijk ik boven reeds opmerkte, het seizoen was daarvoor ongunstig. Behalve de weinige genoemde soorten heb ik voor mijn vertrek nog een bontbekplevier gezien, en dat was alles.

Des morgens van den 5^{en} Augustus kwam een stoomer van de Norddeutsche Lloyd van Norderney aanvaren en ankerde op de reede. Spoedig waren we in een bootje gestapt en naar boord geroeid, het anker werd gelicht en koers gezet naar Bremerhaven. Begeleid werden we door talrijke zilvermeeuwen die door de passagiers met stukjes brood werden gevoerd, een enkele maal vloog een strandlooper (*Ancylochilus subarcuatus* [Güld.] in zomerkleed) om de boot en verdween daarna tegen wind zeer laag over de golven strijkend in westelijke richting. Meer en meer daalde de roode rots achter ons weg en verdween weldra uit 't gezicht, ons evenwel de herinnering nalatend van een buitengewoon interessant bezoek en tevens een verlangen doende rijzen dit bezoek later nog eens, maar dan op een gunstiger tijdstip, te mogen herhalen.

Een paar uur later stoomden we de zeer breede Weser op, verwelkomd door kapmeeuwen en honderden en nog eens honderden zwarte sterns in allen leeftijd en in ieder kleed, die ons begeleidden tot de landingsplaats aan de Lloydhalle te Bremerhaven waar we nog konden genieten van het schouwspel der aankomst van het transatlantisch reuzenschip „Kronprinz Wilhelm“ dat zoo juist uit Amerika arriveerde. Een gereedstaande trein bracht ons naar Bremen vanwaar we den volgenden dag, hoogst voldaan over al wat we hadden gezien, huiswaarts keerden. Na een bezoek aan het eiland Helgoland, dat Mekka der vogelkundigen, gevoelt men zich, Allah vergeve den spot! zoo'n beetje ornithologisch hadji!

Mr. R. Bn SNOUCKAERT VAN SCHAUBURG.

Doorn, October 1902.

MOEILIJKE BLOEMEN.

I. VLEUGELTJESBLOEM (Polygala).

Wat ik nu ga doen, had ik in 't belang van de dilettanten in botanie al veel eerder moeten ter hand nemen, dat had hun veel postzegels en mij veel pennen bespaard.

Ondanks goeden wil en geduld er bij, gelukt het blijkbaar velen toch niet een aantal moeilijke plantsoorten met een wetenschappelijke flora te determineeren en dat is waarlijk niet te verwonderen.

De vele technische termen, die lang niet alle